

קִרְצָתִי, לשון ענוה - נכרתתי מגוש חומר, איני אלא חתיכת חומר גשמי: 'מצודת ציון': "קורצתי - נחתך ונחטב". רמב"ם: ¹"מחומר קורצתי גם אני, ר"ל הַבְּדִלְתִּי ונחתכתי". אבן עזרא: "קורצתי - נחתכתי, מן 'קִרַץ' מצפון".

לפי זה 'קריצה' היא שם פועל של 'קִרַץ', חיתוך קשה ומנתק: "קִרַץ מִצְפֹּן בָּא בָּא". הנביא ירמיה מבשר שכריתתה של מצרים, מפלתה, תבוא מצד הכשדים שבצפון. מלבי"ם: ³"ובא לו הִקְרַץ והשחיטה מצפון - מעם כשדים".

ואנו בשאלתנו, מדוע 'קִרַץ' לשון כריתה ומה הקשר בין כריתה לקריצת עין?⁴

העינים מבטאות את פנימיות האדם.⁵ כשאדם קורץ עין הוא פותח אחת וסוגר אחת, כביכול כורת, מאפיל חצי מעצמו לרמוז על כוונה נסתרת, ובעין הפקוחה הוא מיישיר מבט, להראות כאילו אינו פועל אָן.

בארמית הוראת המילה 'קריצה' היא מלשינות. המלשין הוא כ'קורץ' בעינו, מראה חלק ממנו ככשר כשמצד שני הוא פועל בחשאי לקלקל.⁶

הדוגמא המפורסמת לכך היא המעשה בבר קמצא⁷ שהלבינו את פניו ברבים והלך והלשין על אחיו לקיסר הרומי וגרם לחורבן בית המקדש, כמובא בלשון חז"ל: "איזיל איכול⁸ בהו קורצא בי מלכא (אמר לעצמו, אלך ואלשין עליהם בפני המלך). אזל, אמר ליה לקיסר מרדו בך יהודאי (הלך ואמר לקיסר 'מרדו בך היהודים')".⁹

1. פירוש המשניות - מסכת כלים פ"ח משנה ו

2. ירמיה מו, כ

3. חלק באור המלים

4. ובאמת נדחקו המפרשים לבאר את הקשר בין משמעות הקריצה כרמוז לבין הקריצה ככריתה. מלבי"ם (שם): "ויש לפרש מענין רמז, כמו 'קורץ בעיניו', כי המצרים היו מנחשים ע"י תהלוכות השור על עיניהם, והיה להם רמז בהשור שבא מצפון שהיו מניחים אותו ללכת ובא בכל פעם מצפון, והיה להם בזה קריצה ורמזיה שהאויב מצפון יבא עליהם".

5. ראה פרק מו: 'עין'

6. 'מִלְשִׁין נקרא כך על שם איבר ה'לשון' הפועל אצלו בהוצאת דברים ללא גבולות. קהלת (י, יא): "וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן". רבנו יונה (משלי יט, כט): "אֵין תְּקוּהָ לְבַעַל הַלָּשׁוֹן שִׁישׁוּב בְּתוֹכָהּ מִדְּרָכֵיו אַחֲרֵי הַהֲרָגָל, כִּי אֵין הַלָּשׁוֹן בְּרִשׁוֹת הָאָדָם אַחֲרֵי שֶׁהֲרָגִיל אוֹתוֹ וּלְמַדּוֹ לְדַבֵּר עַל פִּי תַאוֹת לְבוֹ וְהַעוֹלָה עַל רֹחוֹ". 'לשון' על שם פעולת ה'לישה' של המאכל בפה ופעולת הדיבור, 'עיבוד' האותיות והקולות לעיסה נילושה המתבררת מחוץ לפה כדבר דבור על אפניו. ופשוט הוא ש'נלוש' הוא תוצאת פעולת ה'לשון' ממש בהיפוך האותיות.

7. גיטין נה, ב

8. לגבי המושג הכולל 'תיכול קורצין', מה הקשר בין 'אכילה' ל'קריצה', למלשינות? מבאר רש"י (דניאל ג, ח): "לא תלך רכיל" (ויקרא יט, טז) מתרגמין 'ולא תיכול קורצין', ואומר אני שכן היתה דת של הולכי רכיל (הכוונה למנהג רע המושרש כ'דת' אצל ה'הולכי רכיל'); לאכול לגימא במקום שמלשינין שם, והוא סימן קיום דברים, שמאותה שעה יש עליהם לברר דבריהם ולאמת לשון הרע שאמרו. ואותה סעודה נקראת 'אכילת קורצין', לשון 'קורץ בעיניו' שהוא לסימן לשון הרע". לפי רש"י הכוונה ב'תיכול' היא למלשינים ש'טורחים' לאכול, לסעוד אצל מי שהולכים להלשין בפניו כדי לחזק את האמון והתוקף לדבריהם.

9. מספרת הגמרא על שיקול דעת מוטעה של ר' זכריה בן אבקולס שבעקבות אותה החלטה עלו הרומאים על ירושלים והחריבו אותה. חכמים חשבו שנכון היה להרוג את 'בר קמצא' אך ר' זכריה התנגד (ע"ש

המילים
המתבארות:
קצור קצירה
קמוץ צמוץ

משמעות משותפת זו לרמיזה וכריזה טמונה במילה 'קריצה',

'קרץ' אותיות 'קצר'. 'קצור' אין פירושו החסרה מהאורך דוקא, כקצור דרך, או קצור החבל. התיבה 'קצר' מורכבת משתי תיבות; 'קץ - צר'. דהיינו ש'לקצר' פירושו לתת לקצץ, לתת 'קץ', להגביל הדבר בגבול 'צר'. למושג 'קצירה' מלשון 'קצר' אין פירושה הנמכת השיבולים אלא לשים קץ לחיותו באדמה, לשים אותן בגבולן הצר כקנים בפני עצמם.

לפי זה 'לקרוץ' פירושו לקצר ולצמצם, לקחת מעט מתוך השלם ולעשות ממנו דבר בפני עצמו. לכן, 'קורצתי מחומר' הוא כאומר; 'כל עצמי אינו אלא מעט חומר שנכרת, נקצר

הטעם). "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החרובה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו". האשמה קשה ביותר ותמיהה בצידה, מה הקשר בין תכונת הענוה הטובה מכל, לחורבן? רש"י על המקום מבאר: "ענוותנותו - סבלנותו, שסבל את זה ולא הרגו". אמנם המדרש (איכה פרשה ד פסקה ג) מגלה שהתביעה על החכמים שלא מיחו היתה דוקא כנגד ר' זכריה בן אבקולס שהיה גדול הדור: "והיה שם ר' זכריה בן אבקולס והיתה סיפק בידו למחות ולא מיחה". ונראה שהתשובה ברורה. בידי ר' זכריה שהיה גדול הדור, היתה היכולת למחות כלפי הפגיעה בבר קמצא. ומדוע לא עשה זאת? משום שהיה ענו, והעדיף שלא להתבלט בנשיאת קולו במחאה בפני יתר החכמים, אלא שיש לזה עומק נפלא נוסף.

ואקדים. מעודי תמהתי והכרעתי בליבי שהשמות 'קמצא' ו'בר קמצא' באים לרמוז על ה'קמוץ', על צרות העין של העשיר חסר הפרשות שכאלו הם ידידי - קמצא, וגרוע ממנו - בר קמצא, שהרשיע מאוד והמיט חורבן על ישראל. ונראה עוד שהנה 'קמוץ' אותיות 'צמוץ', הוה אומר שבניגוד לצנב הבשל ששפיע המתוק שואף חוצה וזב מתוכו - ה'צמוץ' מקמץ ומפנים את דובשו המצטמק בגוף הפרי. מכאן אל הנמשל והוא כוחות הנפש הרמוזים בשם 'בר קמצא', שכדי לשמור על כבוד עצמו היה מוכן להחריב הכל. מכאן לתביעה הנוספת והעדינה כלפי החכם הזה, לא רק שלא מחה בשעת מעשה וגרם לבר קמצא להלשין, אלא השאלה היא מדוע הגיע בכלל לסעודה? מדוע לא בדק ברשימת המוזמנים קודם בואו כדרך החכמים שהיו מבררים מי אמור להגיע לסעודה אליה הם מוזמנים, שאם היה רואה שמדובר בבר קמצא לא היה בא. ואם תשאל, אולי הוא בדק אך לא הכירו, ובכלל מה ההוה אמינא שהחכם יכיר כולם? התשובה היא שלפי חכמתם אז היה פשוט עבורם לזהות על פי השמות את טיבם ואופיים של המוזמנים, ע"פ הכלל ידוע ש'שמה גרים', שמו של אדם מעיד על אופיו, קל וחומר בשמו הברור של 'בר קמצא'. בזה מתורץ מדוע תלתה הגמרא את תוצאת החלטתו השגויה של רבי זכריה בין אבקולס בתכונת הענוה שליוותה אותו לאורך כל המעשה.

וב"ה מצאתי כן בדברי השפתי צדיק' (רבי פנחס מנחם אלעזר מפילץ ז"ל): "...שם 'קמצא' מורה על עין צר, אם היה (מ)דייק היה מתבונן מה יוכל לצמוח רע מזה. אם לא היה עניו כל כך היה נמנע מלישב עמו, כדאיתא במדרש איכה (פרשה ד) 'מה היא יקרותן? שלא הלך לסעודה עד שידע עם מי סועד, לולי העניו' (הענוה). כנראה לא רצה להשתמש במילה 'ענוה' שהיא מידה טובה תמיד, אלא מילה הקרובה ל'עניו' (לא היה יושב עם קמצא, דשמה גרים" (יומא פג, ב. מהר"ל 'גבורות ה' פרק כה: "כל שם מורה על המהות").

הנה כי כן, כל מילה בלשון הקודש תובעת את ביאורה המלא לדעת את הדרך בה נלק, קל וחומר בשמות הדברים כולם, ובן בנו של ק"ו בשמות בני אדם וכן בדקדוק לשון חכמים. וזו היתה התביעה על ר' זכריה שנרמזה במילה 'ענוותנותו', כיוון שהוזמן 'לא היה נעים לו לסרב', כלשון העם, מכיוון שהיה עניו ולא רצה לפגוע במוזמין וביתר המוזמנים שיחשבוהו למתנשא עליהם. לא כך היה צריך לנהוג אלא כ'נקיי הדעת בירושלים' ולסרב - אף שהיה הדבר נראה כהפך הענוה.

ילקו"ש (כב רמז שנב): "כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים: לא היה אחד מהם הולך לבית המשתה עד שידוע מי הולך עמו...". [עיין עוד בספר 'מסילת ישרים' (פ"ב) שמביא את החלטתו של ר' זכריה שלא להרוג את בר קמצא כדוגמא לחסידות שלא במקומה]. לגבי המילה 'קמצא' ראה עוד בפרק א: 'אגודל' ערך: 'קטן מקטין'.